

YAŞAYAN KAŞI

Doç.Dr. Osman Şan

Dumlupınar Üniversitesi, Seramik Mühendisliği Bölümü, Kütahya

osmansan@dumlupinar.edu.tr

Mehmet Koçer hocamız bir konuşmasında “...siz bir zaman tünelden geçip 15 veya 16. yüzyıl Kütahya’sına gitseniz ve çini almak istiyorum deseniz, sizi kimse anlamaz. Ama KAŞI almaya geldim dersiniz bunu herkes bilir^[1]” diyordu. Hep merak ettim, acaba ne oldu da KAŞI ismi kayboldu diye. Bir gün ben bunu araştıracağım ve yazacağım deyip durdum. Aşağıdaki yazı bir tarih incelemesi değil, sanat tarihi incelemesi hiç değil, belki Kütahya’da tanıştığım sanat ruhlu insanların gönlüme koydukları bir heyecan...

Çiniler Asya’dan yola çıkmış, Selçuklu ve Osmanlı’ya uğramış ve gelmiş Kütahya’ya, İznik’e oradan da günümüze. İşte size eşsiz güzellikte eserler; her dönemin izini bulursunuz o Kütahya çinilerinde. Eskiden “KAŞI” derdik biz ona. Bu isim nereden mi geldi. Orta Asya’daki Kaşan şehrinden. Kaşan, Edirne’de olmuş Keşan. Türklerde bir gelenektir, sanatlarıyla birlikte sevdikleri şehirlerin isimlerini taşımak. Onlar yaşatmak için getirmişler ancak sonraki kuşaklar bir şekilde unutmuşlar o ata yadigârı isimleri. Onlardan biri “KAŞI”. Ticari kaygıların kurbanı mı olmuş ne! İşte size o ismin yok oluş öyküsü.

Türklerin Orta Asya’da ilk sırlı seramiği ürettikleri tarih milattan önce dördüncü yüzyıldır^[2]. Selçukluya gelindiğinde artık Anadolu’da çini sanatı doruk noktaya ulaşmıştı. Osmanlı dönemi mi? O zaten bir efsane. Bursa, İstanbul, İznik ve Kütahya çinileri ile başlıyor, sonrasında yoğunluk İznik ve Kütahya’ya kayıyor. Bir zaman işler

yolunda gitmiyor ve İznik çiniciliği bitiyor. Günümüzde bu efsane Kütahya çinicilerinin omuzlarında yol almaya devam ediyor. Ancak bu arada “KAŞI” ismi de kayboluyor.

Çini Üretiminde Fatih Sultan Mehmet Dönemi

Saraydan içeri giriyoruz. İstanbul’un fatihi karşılıyor bizi. Hayır, o yalnızca İstanbul’un fatihi değil gönüllerin de fatihi. Haftalık toplantılar düzenliyor o koca padişah. Çalışma grupları oluşturulmuş; bilim, teknoloji, edebiyat ve sanat alanlarında. Sanatçılardan oluşan gruba “Ehli Hiref” deniliyor^[3]. Bu toplantılar meyve vermeye başlıyor. Bugünkü tanımlaması ile “Çini Bakanlığı” kuruluyor. Baba Nakkaş (Saray Nakkaş Başı) yeni bir tarz ortaya koyuyor; göz akı astar üzerine mavi beyaz.

Böyle olunca da desenlerde bir derinlik ortaya çıkıyor. “Çini”nin gözü ile insanın gözü karşı karşıya geliyor; ne müthiş bir manzara bu böyle! Sonra çini’de renkler çeşitlenmeye başlıyor; mercan kırmızısı, turkuvaz, firuze yeşili, kobalt mavisi... İşte şimdi seyrine doyumuyor bu sanatın. Nedendir bilinmiyor, o kabarık mercan kırmızısı bugün dahi öyle güzel üretilmedi.

Saray bu eşsiz çini’leri İznik’te üretiyor. Kütahya ise burada yetiştirilemeyen siparişleri yapıyor. Dünyanın dört bir yanına satılıyor çiniler, neredeyse tam üç asır. Sonra Osmanlı’nın çöküş yılları. Çini bundan çok fazla mahzun! Sonunda İznik üretimi bitiyor. Kütahya ise can çekişmeye başlıyor. Böyle bir dönem eline geçer de, seramik üreticisi Çin hiç boş durur mu? Doldurmuş bu boşluğu istila edercesine. Porselen getirmiş bizim memlekete. Üstelik kaşı’nın benzerlerini de porselenden yapmış. Hemen anlamışız bunların “KAŞI” olmadığını. Bunlar “Çin işi” demiş ve ayırmışız.

Yalnızca Kütahya çiniciliği yoluna devam edebiliyor

Bu Çin istilasından çok muzdarip oluyor Kütahyalı. Hemen bir seferberlik başlatıyor. Ne de olsa ticari geleneği çok eskilerden geliyor. Çini konusunda Dünyada bilinen ilk borsanın kurulduğu ve bu konuda ilk toplu iş

sözleşmesinin de yapıldığı yerdir Kütahya. Kısa zamanda toparlıyor işleri. Ancak zor günler bir türlü yakasını bırakmıyor ülkenin. Dönemiyor o eski şaşalı günlerine. Savaş yılları bunlar. Osmanlı tüm cephelerden çekilmeye başlamış. Anadolu'nun bağına sığınıyor ve olanca gücüyle savunuyor ana vatanını. Son kale burası diyor. "Son kale geçilirse mazlum milletlerin hali nice olur" diyor ve neyi var neyi yok ortaya koyuyor. Savaş bu, neler kaybettirmemiş ki milletimize; En değerli çini sanatçıları da yitiriliyor bu var olma savaşında.

Cumhuriyet dönemi: Tek çini üretim merkezimiz Kütahya

Cumhuriyetin yirminci yılında ancak toparlanabiliyor Kütahya çiniciliği. Artık tek çini üretim merkezimiz burası. Merak ediyorsunuz değil mi, burada başarı nasıl kazanıldı diye. Kütahyalı çini'yi sırlamak için soda arıyor. Ancak yok memlekette, ne yapacaktı şimdi! Sırlamadan da olmuyor işte, canlanmıyor o göz nuru nakışlar cam yapının arkasına saklanmayınca. Kütahya insanının pratik çözümü giriyor devreye. Afyon-Gazlıgöl'den sodalı toprak getiriliyor. Kazanlara koyup kaynatıyorlar. Toprak köpük olup koşuyor imdadına o benim sanat ruhlu insanımın. Sonra bir bir ortaya çıkmaya başlıyor sevgi nakışları. Lale oluyor, gül oluyor, narçiçeği oluyor...

Kütahya çiniciliği toparlanıyor. Ancak "KAŞI" ismi kaybolmuş. Bir dönem "Çin işi" şimdi olmuş "Çini" ve gelmiş günümüze kadar. Bugün yeni bir dönemin kapısı önünde duruyor ülke insanımız. Geleceğe bakarken, geçmişin yaralarını da sarmanın gerekliliğine inanıyor. KAŞI aramızda, Kütahya'da yaşıyor, yaşatılıyor. Belki de en çok istediği, gerçek isminin kendisine geri verilmesi. Ne dersiniz, bunu yapabilir miyiz?

Kaynaklar

[1] <http://www.insaattrendy.com/dergi/-roportaj-cini.html>

[2] M. Eriç, Yapı Fiziği ve Malzemesi, Literatür Yayınları 2, 1994, 252. Sayfa.

[3] <http://www.cinisanatcisimehmetkocer.com/>